

Aspecte referitoare la activitatea unor instanțe judecătorești mureșene, în primii ani după Marea Unire de la 1918

Nicolae Balint

Key words: justice, Mureș County, Romania, inter-war period

Facts regarding the activity of some local courts from Mureș District in the first years after the Great Union from 1918

Abstract: The study shows facts regarding the activity of some local courts from Mureș County in the first years after the Great Union from 1918 and about the process of implementation of the Romanian legislation in Transylvania.

Considerații generale

Sfârșitul Primului Război Mondial a marcat și sfârșitul a trei mari imperii, dar în același timp începutul unei epoci de mari prefaceri politice, economice și cultural-științifice.

Conferința de Pace de la Paris (1919-1920), n-a rezolvat însă în mod echitabil problemele determinate de război, a creat frustrări pentru statele mici, dar a creat și complexe pentru statele învinse, complexe care peste puțin timp aveau să alimenteze și să însuflețească mișcări extremiste, revizioniste¹ și revanșarde. De altfel, chiar și între Marile Puteri - *cele care organizaseră Conferința* - au apărut divergențe de opinii și chiar anumite animozități de la începutul lucrărilor², dar din ce în ce mai evidente pe parcursul desfășurării Conferinței.

Statele admise la Conferința de Pace au fost împărțite în mod discriminatoriu în state cu „interese generale” și „state cu in-

terese speciale”³, urmare a propriilor interese promovate de Marile Puteri, iar acest fapt a creat o stare de tensiune încă de la debutul Conferinței.

Participantă la război de partea Antantei și aflată în rândul statelor învingătoare la sfârșitul acestuia, la Conferința de la Paris, România s-a văzut confruntată cu o serie de probleme și atitudini adverse, vis-a-vis de propriile ei aspirații și revendicări.

Drept justificare a acestei atitudini, România i se imputa Tratatul de la Buftea-București⁴, tratat încheiat în mod forțat, un tratat care-i fusese practic impus în condițiile de după Brest-Litovsk⁵, dar pe care statul român nu-l ratificase și drept urmare acesta nu produsese consecințe în plan juridic și economic.

Ori știut este și faptul că nici Marile Puteri nu-și respectaseră angajamentele asumate față de România, mai precis cele referitoare

1 A se vedea în acest sens Ioan N.Ciolan, și colectivul, *Transilvania – istorie și dăruire românească*, Editura Sirius, București, 1996, pp. 217-237.

2 Emil Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, Iași, 1976, pp. 3-5.

3 Constantin Botoran și colectiv, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920) - Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, p. 280.

4 Ibidem, p. 299.

5 Vasile Pascu, *Istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura “CLIO NOVA”, București, 1996, p. 239.

la deschiderea unui nou front în sudul Greciei și care ar fi susținut astfel acțiunile militare desfășurate de armata română pe frontul transilvănean în fața unui atac dinspre sud, conjugat cu contraofensiva austro-ungară dinspre vest.

Pe lângă cuantumul reparațiilor de război ce i se datorau, pentru partea română, dar nu numai pentru ea, o problemă foarte delicată abordată în cadrul Conferinței de Pace de la Paris s-a dovedit a fi și problema minorităților. În acest sens trebuie menționat și faptul deloc lipsit de importanță, că România s-a lovit la Paris în mod constant de atitudinea partizană pro maghiară a Angliei.

Prin tratatele de pace încheiate acolo, Marile Puteri au impus norme juridice cu caracter supraconstituțional și pe care statele semnatare erau obligate să le consacre prin propriile lor legi, ceea ce era în mod evident o gravă încălcare a suveranității naționale pentru că ele ofereau cercurilor apusene posibilitatea de a se amesteca în treburile interne ale statelor cărora li se impuseseră asemenea prevederi⁶.

Ion I. C. Brătianu, cel ce a condus într-o primă fază delegația României la Conferința de Pace de la Paris, s-a dovedit a fi foarte intransigent în problema minorităților, atitudine adoptată și cu ocazia Conferinței de la Geneva din 1922 când delegația maghiară a ridicat din nou problema minorităților, cu trimitere directă la minoritatea maghiară din Transilvania căreia, chipurile, nu i s-ar fi respectat drepturile consacrate în plan internațional și ca o consecință a acestei situații, această minoritate nu ar fi avut un statut de egalitate cu națiunea majoritară.

Presiunea exercitată de Marile Puteri asupra României prin abordarea nerealistă a chestiunii minorităților în cadrul Conferinței de la Paris a fost în parte contracarată de atitudinea mult mai flexibi-

lă și abilă a lui Alexandru Vaida Voevod⁷, membru al delegației române și ulterior, după demisia lui Brătianu, chiar șef al acestei delegații.

Așa cum vom vedea în continuare, problema minorităților era în fapt o falsă problemă, iar unul din argumente îl constituie consider eu, chiar faptul că și după realizarea *de facto*, dar și *de jure* a Marii Uniri de la 1918, în legislația Regatului român - *mă refer doar la provincia Transilvania, parte a acestui regat* - s-au menținut mult timp norme și chiar legi maghiare în întregul lor, precum și multe din prevederile Codului civil austriac⁸.

De asemenea, funcționarii etnici maghiari au putut să lucreze în continuare în instituțiile statului român, cu singura condiție de a învăța limba română și de a depune jurământul de credință față de statul român, gest pe care mulți dintre aceștia l-au refuzat în mod ostentativ.

Unificarea legislativă - *prin extinderea legislației civile din România și asupra Transilvaniei* - s-a făcut abia în 1943⁹ (evident, fără NV Transilvaniei, parte cedată Ungariei prin Dictatul de la Viena din 1940).

Organizarea judecătorească în Transilvania până la 1918

Potrivit Legii XXI din 1871, în Transilvania funcționau ca primă instanță judecătorești de plasă și tribunalele. Judecătorești de plasă aveau în componența lor un judecător de plasă plin și unul sau mai mulți judecători de plasă supleanți. Aceste judecătorești aveau o competență limitată. Spre exemplu, în materie civilă ele judecau litigiile care nu depășeau ca

6 Emil Bold, *op.cit.*, pp. 7-10

7 A se vedea în acest sens Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorandum și Trianon (1892-1920)*, Editura Tipotrib, Sibiu, 2000, pp. 166-167.

8 Dumitru Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976, p. 237.

9 Legea nr. 389, din 22 iunie 1943, a extins legislația civilă și comercială a României și asupra Transilvaniei.

valoare 500 de florini¹⁰, precum și cauze penale de mică importanță.

Tribunalele de primă instanță erau instanțele de prim grad pentru hotărârile instanțelor inferioare în ceea ce privește cauzele civile și comerciale.

În materie penală erau instanțe de prim grad pentru toate crimele și delictele. Tribunalele erau formate dintr-un președinte și un număr de judecători stabiliți și numiți de ministrul de Justiție.

Țin să precizez faptul că în cazul delictelor de presă¹¹, judecătorii încadrați în aceste tribunale erau asistați de un juriu compus din 12 membri și hotărârile erau luate în ultimă instanță¹².

Asemenea tribunale de primă instanță funcționau la Sighetul Marmăției, Satu Mare și Zalău (intrau în circumscripția Curții de Apel de la Debrețin), Bistrița, Dej, Deva, Alba-Iulia, Cluj, Sibiu și Turda (se aflau în circumscripția Curții de Apel din Cluj), Brașov, Miercurea Ciuc, Dumbrăveni, Târgu-Mureș și Odorhei (se aflau în circumscripția Curții de Apel din Târgu-Mureș, ce funcționase până în 1890 ca Tablă regească), Arad și Oradea (în circumscripția Curții de Apel din Oradea), Caransebeș, Lugoj și Timișoara (în circumscripția Curții de Apel din Timișoara).

Prin Legea XXV din 1890 s-au înființat Curțile de Apel la Cluj, Târgu-Mureș, Oradea și Timișoara, iar acestea funcționau ca instanțe de apel pentru cauzele judecate în prima instanță de tribunale și ca instanțe de recurs pentru cauzele judecate de judecătorii.

Curțile de Apel erau alcătuite dintr-un președinte, președinți de complet, jude-

cători și funcționari și erau organizate în 2 secții, civilă și penală..

Hotărârile Curților de Apel puteau fi atacate la Curtea de Casație și Justiție de la Budapesta, aceasta fiind organul suprem de judecată cu competență generală în recurs, dar numai pentru vicii de formă în procedură și pentru necompetență.

Pe lângă fiecare tribunal funcționa câte un Parchet, iar pe lângă fiecare Curte de Apel câte un Parchet general. Ambele Parchete erau subordonate Ministerului Justiției de la Budapesta.

Pentru centrul și estul Transilvaniei, inclusiv părțile bănățene, izvorul principal de drept a fost Codul civil austriac din 1811. Acest cod a fost introdus în Ungaria și Transilvania în 1853. După 1867, odată cu realizarea dualismului, Ungaria a obținut dreptul propriu de legiferare, iar Codul civil austriac a fost completat și modificat de o serie de legi, decrete și ordonanțe date de statul maghiar între anii 1867-1917.

În restul Transilvaniei, dreptul maghiar a dominat, el având ca izvoare: cutuma, legile maghiare date între 1867-1917, ordonanțele regale și ministeriale și Codul civil austriac (acesta din urmă numai în materia Cărilor funciare)¹³.

Trebuie precizat faptul că aplicarea dreptului cutumiar maghiar a fost recunoscută expres de lege. În acest sens, art. 19 din Legea IV, din 1869, a statuat obiceiul ca având putere de lege.

Implementarea legislației românești în Transilvania după 1918

În conformitate cu prevederile Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia de la 1 decembrie 1918, pentru o perioadă de timp, până ce aveau să fie pregătite toate condițiile necesare unificării depline din punct de vedere instituțional și legislativ, teritoriile Transilvaniei rămâneau autonome fiind conduse de Marele Sfat

10 Ioan Ranca, *Instituțiile din Transilvania până la 1918*, ANSJM, fond *Colecția de manuscrise*, f. 79.

11 Delictelor de presă sunt tratate pe larg, cu exemple concludente, de Gelu Neamțu, în lucrarea *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar, 1868-1890*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș "Dragoș Vodă", Cluj-Napoca, 2004.

12 Dumitru Firoiu, *op. cit.*, pp. 229-230.

13 *Ibidem*, pp. 230-321.

Național (cu rol de Parlament autonom) și de Consiliul Dirigent (cu atribuțiile unui guvern)¹⁴.



Aici au funcționat instituțiile juridice din Transilvania în perioada Imperiului austro-ungar, dar și după 1918

Marele Sfat Național s-a întrunit pentru prima dată pe data de 2 decembrie 1918, în sala Tribunalului din Alba Iulia și se va mai întruni o singură dată în anul 1919, pentru a se pronunța asupra reformelor agrare și electorale.

Consiliul Dirigent a fost desființat pe data de 2 aprilie 1920, dar nu s-a putut trece imediat la o conducere centralizată.

Drept urmare, toate actele care emanau de la puterea centrală erau rezolvate la Cluj prin intermediul Secretariatelor Generale ale ministerelor de resort. Aceste Secretariate Generale nu aveau competență proprie, ci doar una delegată de ministerul tutelar.

Pe data de 24 martie 1921, Consiliul de Miniștri a hotărât să transforme Secretariatele Generale existente la Cluj în Direcții Generale, iar funcționarii numiți la conducerea lor aveau prerogativele, drepturile și obligațiile direcțiilor similare din ministerele de resort. Miniștrii au primit dreptul de a reduce treptat atribuțiile pe care le

aveau aceste Direcții Generale, până la completa lor suprimare.

Pe lângă fiecare Direcție Generală era detașat de către ministerul de resort câte un funcționar superior, care împreună cu directorii generali formau o comisie regională de unificare, ce avea în frunte un președinte ce era delegat de guvernul central.

Odată cu adoptarea Constituției din 1923 și a Legii unificării administrative din 1925, s-a încheiat practic vastul proces al unificării instituționale a Transilvaniei cu România.

Trebuie menționat faptul că acest proces a fost unul cât se poate de anevoios, care a presupus două direcții principale de acțiune: încadrarea cu personal român a instituțiilor și implementarea legislației statului român în această provincie.

La un an după Marea Unire, multe dintre simbolurile statului maghiar nu fuseseră încă înlăturate de pe frontispiciul instituțiilor românești din Târgu-Mureș, încă se mai foloseau imprimate cu antetul statului maghiar, la fel ca și în cazul timbrelor judiciare și se redactau acte oficiale în limba maghiară¹⁵, deși dispozițiile date în acest sens erau cât se poate de clare și nu lăsau loc de interpretări.

Cu toate acestea diferite autorități judiciare, dar îndeosebi notarii, mai foloseau încă sigilii cu inscripții maghiare¹⁶.

De altfel, chiar comandantul Garnizoanei militare Târgu-Mureș, care în noiembrie 1919 îndeplinea și atribuții de poliție pentru asigurarea ordinii publice și siguranței cetățenilor, cerea printr-o circulară ca inscripțiile din cadrul Judecătoria de ocol „să fie scrise numai în limba

14 Un spațiu amplu desfășurării Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia și primei întruniri a Marelui Sfat Național, îl acordă Vasile Pascu, în *op.cit.*, pp. 259-260.

15 Ordinul circular nr. 363 din 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 8182 din 29 august 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 7924 din 3 septembrie 1919.

16 ANSJM, fond *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, dosar 62/1919-1921, f. 107.

română...¹⁷ și asta pentru că mulți funcționari de etnie maghiară aflați în fruntea unor instituții nu se conformaseră dispozițiilor primite anterior.

În Transilvania - *am în vedere în mod deosebit justiția și administrația* - lipsa elementului românesc calificat era o realitate cu consecințe dramatice și care ne arată în același timp și o realitate crudă: situația românilor din Transilvania care, deși majoritari în provincie, nu au putut accede anterior anului 1918 - *decât cu foarte rare excepții* - în slujbe din administrație și justiție.

Drept urmare, au trebuit aduși un număr important de funcționari cu calificare juridică din vechiul Regat al României, care însă aveau o mare lipsă, nu cunoșteau realitățile acestui spațiu geografic dominat instituțional până atunci de o funcționărie maghiară ce se opunea din răspuțeri - *e vorba de o rezistență pasivă, în principal* - elementului românesc și limbii române.

Totodată, acești funcționari români aduși din vechiul Regat al României se acomodau cu greu în noile instituții din Transilvania. Un alt inconvenient pentru ei era necunoașterea limbii maghiare, fapt care le-ar fi dat posibilitatea să contracareze unele acțiuni ale funcționarilor recalcanți de etnie maghiară și care, deși aveau uneori o evidentă atitudine sfidătoare în desfășurarea atribuțiilor de serviciu, cel puțin în primii ani după Marea Unire nu au putut fi îndepărtați din sistem.

Spre exemplu, la Judecătoria de ocol din Târgu-Mureș, în mai 1919 erau încadrate 23 de persoane (magistrați și funcționari), din care doar 2 erau români, iar la Cartea funciară, în octombrie 1919 erau încadrate 18 persoane, niciunul dintre aceștia nu era român¹⁸.

Patru ani mai târziu, adică în 1923, la aceeași instituție menționată anterior - *Judecătoria de ocol Târgu-Mureș* - erau încadrate 20 de persoane (magistrați și funcționari), din care doar 6 erau români deși, e drept primii trei ca importanță în instituție erau români¹⁹. De asemenea, dacă urmărim cu atenție statele de salariizare ale Judecătoriei de ocol Târgu-Mureș, pentru perioada 1919-1921, vom putea constata cu ușurință, o mare fluctuație de personal în cadrul acestei instituții, iar această stare de fapt nu era nici ea în beneficiul consolidării instituționale a statului român în provincia recent alipită Regatului României.

La 6 ani de la Marea Unire, adică în 1924, dezinteresul și chiar opoziția tacită sau evidentă față de învățarea limbii oficiale a statului - *limba română* - rezultă din foarte multe note interne de control, atât ale Judecătoriei de ocol Târgu-Mureș, cât și ale Tribunalului Târgu-Mureș, dar și ale Parchetului de pe lângă Curtea de Apel din Târgu-Mureș²⁰.

Astfel, într-o notă internă de serviciu a Președintelui Tribunalului Târgu-Mureș, urmare a unui control tematic efectuat de acesta la Judecătoria de ocol Târgu-Mureș, se consemna: „*Funcționarii neromâni ai acestei judecătoriai, de la inspecția trecută (1923 - n.a.), nu au făcut niciun progres în limba română...*”²¹

Pe data de 15 august a fost dată circulara cu nr. 24081/1924 E, de către Directoratul General din Cluj, instituție subordonată Ministerului Justiției, circulară prin care se comunica instanțelor judecătorești mureșene faptul că urmează să intre în

19 ANSJM, *fond citat*, dosar 70/1923, f. 159.

20 Relevante sunt în acest sens dosarul 73/1924, f. 147, din fondul *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, precum și dosarul 78/1924-1933, f. 40, din fondul *Tribunalul Târgu-Mureș*, ambele fonduri aflate în custodia ANSJM.

21 ANSJM, fond Tribunalul Târgu-Mureș, dosar 78/1924-1933, f. 40.

17 ANSJM, *fond citat*, dosar 62/1919-1921, f. 172.

18 ANSJM, *fond citat*, dosar 62/1919-1921, ff. 14-15.

vigoare **Regulamentul pentru aplicarea statutului funcționarilor publici.**

În cuprinsul circularei se menționa, citez: „Funcționarul este obligat a cunoaște limba oficială a statului...Funcționarii care se găsesc în serviciu la data publicării regulamentului vor fi supuși în cursul anului 1924, pe baza unor dispozițiuni ministeriale, la un examen de cunoaștere a limbii oficiale, acei care vor reuși la examen, vor fi menținuți în funcțiune, iar aceia care nu au reușit vor fi îndepărtați”²².

În ceea ce privește implementarea legislației românești în Transilvania, așa cum de altfel am mai spus în cuprinsul lucrării, acesta a fost un proces gradual care a ținut seama de anumite particularități, astfel încât un timp destul de îndelungat au mai fost menținute legi ale statului maghiar, care însă au fost mai întâi traduse în limba română, revizuite, completate, iar unele articole abrogate.

Este vorba aici, spre exemplu, de Legea XXI/1886 privind municipiile, Legea XXII/1886 privind administrarea comunelor, Legea XX/1901 asupra simplificării procedurii administrative, legile referitoare la uzură (folosință) și dobândă, precum Legea XXV/1883, Legea VIII/1877, Legea XXXI/1868, Legea XXXV/1895 și Legea XXXVI/1895²³.

Acest ultim aspect relevat se poate constitui și el într-o dovadă a faptului că statul român interbelic, în implementarea propriei legislații, a procedat cu mult tact ținând seama de imperativele momentului, dar și de necesitatea elaborării unor legi trainice pe termen lung, bine fundamentate și care să corespundă atât intereselor statului român, cât și intereselor cetățenilor săi indiferent de naționalitatea acestora.

BIBLIOGRAFIE

- Emil Bold, *De la Versailles la Lausanne (1919-1932)*, Editura Junimea, Iași, 1976;
- Constantin Botoran și colectiv, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920) - Triumful principiului naționalităților*, Editura Dacia, Cluj-Napoca;
- Ioan N.Ciolan și colectiv, *Transilvania - istorie și dăruire românească*, Editura Sirius, București, 1996;
- Dumitru Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976;
- Gelu Neamțu, *Procese politice de presă antiromânești din epoca dualismului austro-ungar, 1868-1890*, Editura Societății Culturale Pro Maramureș “Dragoș Vodă”, Cluj-Napoca;
- Vasile Pascu, *Istoria modernă a românilor (1821-1918)*, Editura “CLIO NOVA”, București, 1996;

- Mihai Racovițan, *Alexandru Vaida Voevod între Memorandum și Trianon (1892-1920)*, Editura Tipotrib, Sibiu, 2000;
- Ioan Ranca, *Instituțiile din Transilvania până la 1918*, ANSJM, fond *Colecția de manuscrise*; Legea nr. 389, din 22 iunie 1943;
- Ordinul circular nr. 363 din 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 8182 din 29 august 1919 al Consiliului Dirigent - Resortul Justiției, Ordinul circular nr. 7924 din 3 septembrie 1919;
- ANSJM, fond *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, dosar 62/1919-1921, dosar 70/1923, dosarul 73/1924;
- ANSJM, fond *Tribunalul Târgu-Mureș*, dosarul 78/1924-1933.

22 ANSJM, fondul *Judecătoria mixtă Târgu-Mureș*, dosar 73/1924, fila 147.

23 ANSJM, fond citat, dosar 73/1924, f. 145.